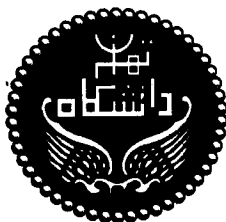

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تهران
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

تأثیر سیاست خارجی ایران بر محیط امنیت خاورمیانه

نگارش:

دلیر سعیدزاده

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر سعیده لطیفیان

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر ابراهیم متقی

کتابخانه حقوقی
تاسیس ۱۳۸۹

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته مطالعات منطقه‌ای

۱۳۸۹ / ۷ / ۲۵

سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸

۱۴۳۷۰۰

دانشکده حقوق و علوم سیاسی
گروه آموزشی مطالعات منطقه ای
گواهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

هیات داوران پایان نامه کارشناسی ارشد: دلیر سعید زاده

در رشته : مطالعات منطقه ای : گرایش :

با عنوان : تاثیر سیاست خارجی ایران بر محیط امنیت خاورمیانه

را در تاریخ : ۸۹/۰۷/۵

به عدد	به حروف
۱۸/۵	هجده و پنج

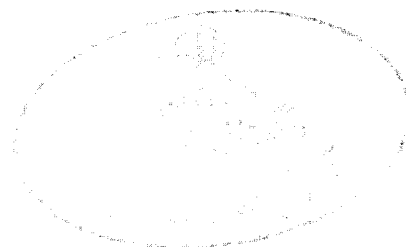
با نمره نهایی :

ارزیابی نمود .

با درجه :

ردیف	مشخصات هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
۱	استاد راهنما استاد راهنمای دوم (حسب مورد):	دکتر سعیده لطفیان	دانشیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۲	استاد مشاور	دکتر ابراهیم متقی	دانشیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۳	استاد داور (یا استاد مشاور دوم)	دکتر حمید احمدی	استاد	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۴	استاد مدعو				
۵	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی گروه آموزشی :	دکتر احمد دوست محمدی	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	

تذکر : این برگه پس از تکمیل هیات داوران در نخستین صفحه پایان نامه درج می گردد .

شماره
تاریخ
پیوست

جمهوری اسلامی ایران

دانشگاه تهران

اداره کل تحصیلات تکمیلی

باسمه تعالی

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه / رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پایان‌نامه / رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پردیس / دانشکده / مرکز دانشگاه تهران می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

در سرآغاز هزاره سوم، خاورمیانه هم‌چنان بین‌المللی‌ترین منطقه دنیاست. بررسی تحولات امنیتی در خاورمیانه، به‌ویژه پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تغییر نظام امنیت بین‌الملل، از جمله موضوعات مهمی به‌شمار می‌رود که از وجوه و ابعاد مختلفی در ارتباط با منافع ملی ایران برخوردار است. تشدید وضعیت امنیتی در منطقه خاورمیانه در پی فروپاشی نظام دو قطبی و قرار گرفتن این منطقه به مثابه کانون معادلات امنیتی در خاورمیانه - به‌ویژه پس رویداد یازده سپتامبر و سیاست‌های یک‌جانبه‌گرایی آمریکا در منطقه - دلالت بر آن دارد که خاورمیانه به مثابه حوزه‌ای استراتژیک کماکان در سال‌های آتی مطرح خواهد بود. در این شرایط با توجه به تحولات جاری در محیط امنیتی خاورمیانه و پیامدهای آن برای هر یک از بازیگران آن محیط، هرگونه تغییر و تحول در این محیط برای همه بازیگران دارای چنان اهمیتی است که خواه‌ناخواه باید بدان واکنش نشان دهند. ایران نیز به‌عنوان یکی از بازیگران اصلی منطقه‌ای از این قاعده مستثنی نیست.

پژوهش حاضر نیز با تمرکز بر این موضوع تلاش دارد تا چگونگی تحولات این محیط را مورد ارزیابی قرار دهد؛ و در این راستا است که با طرح این پرسش که "سیاست‌های خاورمیانه ایران چه تاثیری بر محیط امنیتی منطقه‌ای دارد؟" تاثیر سیاست‌ها و رفتارهای سیاست خارجی ایران را در این محیط مورد تحلیل قرار دهد. داد‌های ارایه شده در این راستا و تجزیه و تحلیل آنها در نهایت نشان داد که محیط امنیتی خاورمیانه تابعی از سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایران به‌عنوان یکی از کنش‌گران اصلی در منطقه، و در ارتباط با سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایالات متحده آمریکا می‌باشد.

Contents

۱	فصل اول: کلیات پژوهش	۱
۲	۱. طرح مسئله	۲
۳	۲. پرسش اصلی:	۳
۳	۳. پرسش های فرعی:	۳
۴	۴. فرضیه پژوهش:	۴
۴	۵. متغیرهای اصلی	۴
۴	۶. تعریف عملیاتی مفاهیم	۴
۷	۷. بررسی ادبیات پژوهش:	۷
۹	۸. روش گردآوری و تحلیل داده ها برای اجرای پژوهش	۹
۹	۹. نقطه تمرکز پژوهش	۹
۹	۱۰. هدف پژوهش	۹
۹	۱۱. ساماندهی پژوهش	۹
۱۱	فصل دوم: چارچوب نظری	۱۱
۱۲	۱. سه بستر مطالعات امنیتی	۱۲
۱۲	۱.۱. بستر نخست: امنیت در چارچوب مطالعات واقعگرایی	۱۲
۱۴	۱.۲. بستر دوم: امنیت در چارچوب مطالعات آرمانگرایی	۱۴
۱۵	۱.۳. بستر سوم: امنیت در چارچوب مطالعات کپنهاک	۱۵
۱۵	۲. علل ظهور مکتب کپنهاک	۱۵
۱۶	۲.۱. تحول مفهوم و مصداق امنیت	۱۶
۱۶	۲.۲. ناتوانی مکاتب سنتی در پاسخگویی به مسایل جدید	۱۶
۱۶	۲.۳. ظهور وابستگی های متقابل امنیتی	۱۶
۱۷	۳. مفروضات مکتب کپنهاک	۱۷
۱۷	۳.۱. بینا ذهنی بودن امنیت	۱۷
۱۷	۳.۲. بازیگری دولت	۱۷
۱۸	۳.۳. طرح امنیت چند بعدی	۱۸

۲۰	مفاهیم عمده	۴
۲۰	امنیت	۴.۱
۲۱	معمای امنیت	۴.۲
۲۲	امنیت ملی	۴.۳
۲۳	امنیتی ساختن	۴.۴
۲۴	دولت محوری در مرجع امنیت	۴.۵
۲۶	سطوح تحلیل	۵
۲۸	فصل سوم: محیط امنیت خاورمیانه	
۳۰	محیط امنیتی منطقه ای ایران	۱
۳۲	خاورمیانه	۲
۳۶	بنیادگرایی	۳
۴۲	تعارضات هویتی	۴
۴۴	تروریسم	۵
۴۵	شاخصه ها و اجزای مفهوم تروریسم	۵.۱
۴۵	انواع تروریسم	۵.۲
۴۹	تروریسم و بنیادگرایی اسلامی	۶
۵۰	رقابت تسلیحاتی	۷
۵۷	اعراب- اسرائیل و فرآیند صلح خاورمیانه	۸
۶۰	فصل چهارم: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	
۶۱	سیاست خارجی	۱
۶۱	برداشت ها از سیاست خارجی	۱.۱
۶۳	عوامل موثر بر تعیین سیاست خارجی	۱.۲
۶۵	عوامل موثر در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	۲
۶۶	وسعت	۲.۱
۶۷	موقعیت ایران	۲.۲
۶۸	منابع انرژی	۲.۳

۶۹	ایدئولوژی	۲.۴
۷۱	ساختار تصمیم گیری	۲.۵
۷۲	جهت گیری ها و گفتمان های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	۳
۷۲	گفتمان مصلحت محور یا واقع گرا (۱۳۶۰-۱۳۵۷)	۳.۱
۷۳	گفتمان ارزش محور یا آرمان گرا (۱۳۶۸-۱۳۶۰)	۳.۲
۷۵	گفتمان منفعت محور - اصلاح طلبی اقتصادی (۱۳۷۶-۱۳۶۸)	۳.۳
۷۶	گفتمان فرهنگ گرای سیاست محور (۱۳۸۰-۱۳۷۶)	۳.۴
۷۸	سیاست خارجی دولت احمدی نژاد	۳.۵
۸۲	اهداف و ابزار در سیاست خارجی	۴
۸۳	اهداف سیاست خارجی ایران بر اساس سند چشم انداز ۱۴۰۴	۴.۱
۸۵	ایران و ابزارهای سیاست خارجی	۴.۲
۹۲	فصل پنجم: سیاست های خاورمیانه ای ایالات متحده آمریکا	
۹۴	۱۱ سپتامبر و پیامدهای خارجی آن	۱
۹۶	جایگاه خاورمیانه در سیاست خارجی آمریکا	۲
۱۰۴	استراتژی امنیت ملی آمریکا	۳
۱۰۴	راهنمای برنامه ریزی دفاعی	۳.۱
۱۰۴	پروژه قرن جدید آمریکایی	۳.۲
۱۰۵	استراتژی امنیت ملی	۳.۳
۱۰۸	طرح خاورمیانه بزرگ	۴
۱۰۹	مفاد و مفروضه های طرح	۴.۱
۱۱۲	فصل ششم: موضع گیری ها و سیاست ها	
۱۱۳	بنیادگرایی و تروریسم	۱.۱
۱۱۶	رقابت تسلیحاتی و ترتیبات امنیت منطقه ای	۱.۲
۱۱۹	مسئله اعراب - اسرائیل و فرآیند صلح خاورمیانه	۱.۳
۱۲۵	جمع بندی و نتیجه	
۱۳۵	فهرست منابع	

.....

فصل اول: کلیات پژوهش

۱. طرح مسئله

جمهوری اسلامی ایران از معدود کشورهایی است که علاوه بر داشتن همسایه‌های زیاد هم‌زمان عضو چند منطقه نیز می‌باشد، که در این میان منطقه‌ی خاورمیانه داری اهمیت ویژه‌ای می‌باشد و می‌تواند تاثیر فوری و جدی‌تری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران داشته باشد. باید توجه داشت که در سرآغاز هزاره سوم، خاورمیانه هم‌چنان بین‌المللی‌ترین منطقه دنیاست. بررسی تحولات امنیتی در خاورمیانه، به‌ویژه پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تغییر نظام امنیت بین‌الملل، از جمله موضوعات مهمی به شمار می‌رود که از وجوه و ابعاد مختلفی در ارتباط با منافع ملی ایران برخوردار است. تشدید وضعیت امنیتی در منطقه خاورمیانه در پی فروپاشی نظام دو قطبی و قرار گرفتن این منطقه به مثابه کانون معادلات امنیتی در خاورمیانه (به‌ویژه پس از حادثه ۱۱ سپتامبر و سیاست‌های یک جانبه‌گرایی آمریکا در منطقه) دلالت بر آن دارد که خاورمیانه به مثابه حوزه‌ای استراتژیک کماکان در سال‌های آتی مطرح خواهد بود.

با توجه به تحولات جاری در محیط امنیتی خاورمیانه و پیامدهای آن برای هر یک از بازیگران آن محیط، هرگونه تغییر و تحول در این محیط برای هر کدام از بازیگران دارای چنان اهمیتی است که خواه-ناخواه باید بدان واکنش نشان دهد. جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان یکی از بازیگران اصلی در منطقه خاورمیانه از این قاعده مستثنی نیست. در واقع محیط امنیتی خاورمیانه فضای عمل و جایی است که منافع ملی ایران و تهدیدهای امنیتی برای این کشور در آن تعریف می‌شود. به همین دلیل هر گونه تغییر و دگرگونی مهمی در این محیط بر روی منافع، اهداف، اولویت‌ها و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران اثرگذار خواهد بود. بنابراین ضرورت این پژوهش به اهمیت آن برای آینده‌ی سیاستگذاری امنیتی جمهوری اسلامی ایران بستگی دارد. البته در این پژوهش سعی نخواهد شد تا کشورهای واقع در این محیط جداگانه بررسی شده و تاثیر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر آنها تشریح شود، بلکه روش ما یک روش کلی نگرانه بر اساس فاکتورها و عوامل منبعت شده از محیط خاورمیانه خواهد بود. به عبارتی دیگر ما سعی خواهیم کرد شاخص‌های مهم و تاثیرگذار در این منطقه را شناسایی کرده و سپس آنها را مورد ارزیابی و تحلیل قرار دهیم. شاخص‌ها ممکن است منشا آنها یک کشور یا بیشتر و یا حتی کل کشورهای مورد بحث باشد. با توجه به این موضوع می‌توان گفت که در هر محیطی بسته به ویژگی‌های آن محیط این امکان وجود دارد که برخی شاخص‌ها دارای دوام و تاثیرگذاری زیاد و برخی دیگر تنها یک تاثیر مقطعی داشته باشند و با سپری شدن شرایطی که عامل ایجاد آن بودند از صحنه تاثیرگذاری خارج شوند. در واقع عوامل

تاثیرگذار در هر محیطی را می‌توان با توجه به ویژگی‌های آن محیط به عوامل ثابت و پایدار یا عوامل مقطعی و زودگذر تقسیم کرد. در هر محیطی با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد و شرایط تاریخی شکل-بندی و فرهنگ یا فرهنگ‌های حاکم و جاری در آن محیط که خود، ساخته و پرداخته‌ی تاثیر متقابل انسان و محیط بر یکدیگر است، یک سری فاکتورهای دائمی و متغیر شکل می‌گیرند. عامل نخست باعث شکل-گیری سیاست خارجی پایدار یا تاریخی یک کشور در قبال آن محیط می‌شود و عامل دوم سبب می‌شود که کشورها سیاست خارجی مقطعی را نسبت به مسائل به وجود آمده در برابر آن محیط اتخاذ کنند. آنچه برای این پژوهش اهمیت دارد کشف و شناخت این عوامل و درک الزامات محیطی و تاثیر سیاست خارجی بر آنها با توجه به اولویت‌ها و منافع جمهوری اسلامی ایران است.

به طور کلی این پژوهش به دنبال آن است که با تحلیل شرایط محیط امنیتی خاورمیانه به بررسی شرایطی که در آن امکان دستیابی جمهوری اسلامی ایران به اهداف سیاست خارجی و حفظ منافع ملی‌اش وجود خواهد داشت، پردازد. امید آن است که در پایان پژوهش بتوانیم آینه‌ای از تاثیر گذاری و کنش و واکنش متقابل این دو در مقابل خواننده قرار دهیم و سبب شویم تا پژوهش‌گر سیاست خارجی به درک روشن‌تری از سیاست خارجی ایران در محیطی که در آن قرار دارد، رسیده باشد.

۲. پرسش اصلی:

سیاست خارجی ایران چه تاثیری بر محیط امنیتی خاورمیانه دارد؟

۳. پرسش‌های فرعی:

۱. محیط امنیتی چیست و در خاورمیانه به عنوان یک محیط امنیتی چه مسایل و موضوعاتی مطرح است؟

۲. با توجه به مبانی و مولفه‌های اثرگذار در تعیین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، رویکردهای سیاست خارجی ایران چگونه بوده و در این مسیر چه اهداف و ابزاری را دارد؟

۳. جایگاه ایالات متحده در خاورمیانه به عنوان یک بازیگر موثر چگونه است؟

۴. فرضیه پژوهش:

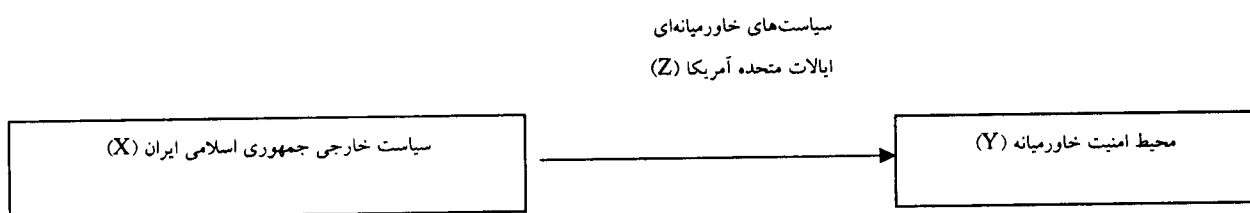
محیط امنیتی خاورمیانه تابعی از سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از کنش-گران اصلی در منطقه، و در ارتباط با سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایالات متحده آمریکا می باشد.

۵. متغیرهای اصلی

متغیر مستقل: سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران (X)

متغیر وابسته: محیط امنیت خاورمیانه (Y)

متغیر مداخله‌گر: سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایالات متحده آمریکا (Z)

۶. تعریف عملیاتی مفاهیم

محیط: اگر تفاوت ظریف میان (Politics) و (Policy) را در نظر بگیریم که در آن (Politics) صحنه‌ای است که در آن (Policy) های گوناگون وارد میدان رقابت می‌شوند. محیط در معنایی شبیه این، صحنه عملیاتی کردن سیاست‌های یک کشور خاص است و این شامل هر نقطه و جایی می‌شود که کشورها در آنجا به دنبال تامین منافع خود و پیشبرد سیاست‌های خود هستند. این تعریف در حالت حداکثر خود شامل کل محیط جهانی است و در حالت حداقل این تعریف به مجموعه کشورهای حاضر در یک محیط منطقه‌ای اشاره دارد که سیاست‌های‌شان در تعامل مستمر با هم قرار دارند. اما حالت میانه این تعریف شامل کشورهای موجود در یک محیط منطقه‌ای خاص به اضافه‌ی قدرت‌های بزرگ است که منافع و سیاست-

های‌شان با کشورهای حاضر در منطقه، به هم‌تندگی دارد. بر اساس این تعریف و از منظر یک کشور خاص می‌توان محیط را به سه بخش عمده تقسیم بندی کرد:

۱. محیط داخلی
۲. محیط منطقه‌ای
۳. محیط خارجی (بین‌المللی).

امنیت: مرکز ثقل مطالعات امنیتی متعارف، ایمنی کشور، جامعه و ارزش‌های اساسی آن از آسیب‌های فیزیکی و تهدیدهای نظامی نیروها و عوامل خارجی است. به عنوان نمونه آرنولد و لفرز آن را این گونه تعریف می‌کند: «امنیت در یک مفهوم عینی به فقدان تهدیدها نسبت به ارزش‌های اکتسابی تلقی می‌شود و در یک مفهوم ذهنی بر اساس دلهره و نگرانی از به مخاطره افتادن ارزش‌ها و توانمندی‌های لازم در کسب نتایج منصفانه ارزیابی می‌شود».^۱ باید در نظر گرفت که امنیت مفهومی سیال است و تعریفی ساده از معنای آن سخت می‌باشد و بر همین اساس تعاریف دیگری از آن شده است. سازمان ملل متحد امنیت را این گونه تعریف می‌کند: «این که کشورها هیچ گونه احساس خطر حمله نظامی، فشار سیاسی یا اقتصادی نکرده و بتوانند آزادانه گسترش و توسعه خود را تعقیب نمایند».^۲

کالج دفاع ملی کانادا آن را این گونه تعریف می‌کند: «امنیت یعنی حفظ راه و روش زندگی قابل پذیرش برای همه‌ی مردم و مطابق با نیازها و آرزوهای مشروع شهروندان. این امر شامل رهایی از حمله یا فشار نظامی، براندازی داخلی و نابودی ارزش‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی که برای کیفیت زندگی ضروری هستند می‌شود».^۳

امنیت از دیدگاه بوزان عبارت است از: «حفظ تمامیت ارضی، حفظ جان مردم، بقا و ادامه‌ی سازمان اجتماعی و حاکمیت کشور، حفظ و ارتقای منابع حیاتی کشور، نبود تهدید از خارج نسبت به منافع ملی و حیاتی کشور».^۴ در این پژوهش مفهوم امنیت را مفهومی نزدیک به سیاست خارجی در نظر خواهیم گرفت

^۱ - غلام علی چگینی زاده، "رویکردهای نظری به مفهوم امنیت ملی در جهان سوم"، فصلنامه سیاست خارجی، سال چهارم، شماره ۱، (بهار ۱۳۷۹)، ص ۶۸.

^۲ - محمود بصیری، "تحولات مفهوم امنیت ملی"، اطلاعات سیاسی اقتصادی، سال پانزدهم، شماره ۱۶۴ - ۱۶۳، (فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۰)، ص ۱۶۸.

^۳ - بری بوزان، مردم، دولت‌ها و هراس، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، (تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۰)، ص ۳۱.

^۴ - همان، ص ۱۶.

و بر اساس آن امنیت را به عنوان فرایندی تعریف می‌کنیم که «دولت‌ها در طی آن به دنبال جذب و کسب منافع و مطلوبیت‌ها و کاستن از خطرها و تهدیدها و در صورت امکان زدودن آنها هستند. دامنه‌ی این فرایند، هم شامل منابع مادی و هم غیر مادی می‌گردد».

محیط امنیتی: مایکل مان آن را این‌گونه تعریف می‌کند: «چارچوب، فضا و مفهومی است که هر کشوری بر اساس ارزش‌های حیاتی و منافع ملی خود تصور می‌کند. این چارچوب در زمان‌های مختلف تابع متغیرهایی چون ساختار نظام بین‌الملل، تحولات فن‌آوری، نظام ارزشی، قدرت ملی، نگرش هیئت حاکمه به تهدیدهای امنیتی، نحوه‌ی پراکنش استقرارگاه‌های انسانی، زیرساخت‌های اقتصادی، ارتباطی و مناسبات درون ملی و فراملی است».^۵ اما نگرش ما به محیط امنیتی به صورت یک نظام و مجموعه است و بر اساس آن محیط امنیتی را چنین تعریف می‌کنیم: محیط امنیتی یک چارچوب فیزیکی و اجتماعی است که کشورهای موجود در آن بر اساس توانایی‌های خود به تعامل با یکدیگر می‌پردازند و تعاملات آنها بیانگر میزان متغیری از دغدغه‌ها و خواست‌های متقابل آنها در ارتباط با محیط و همدیگر است.

منطقه: به طور معمول شاخص‌های زیر را برای منطقه بر می‌شمارند:

۱. خودآگاهی اعضا از اینکه آنها یک منطقه را تشکیل داده و ادراکات و برداشت‌های دیگران از اینکه یک منطقه وجود دارد؛
۲. مجاورت و نزدیکی جغرافیایی اعضا؛
۳. شواهد و قرائنی دال بر وجود میزانی از خودمختاری و تمایز از نظام جهانی، به گونه‌ای که منطقه مورد نظر در قدرت نظام مسلط دخل و تصرف داشته و استقلال خود را به نمایش گذارد؛
۴. تعاملات شدید و منظم میان اعضا یا وابستگی متقابل قابل توجه آنها؛
۵. درجه بالایی از وابستگی‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی.^۶

بوزان منطقه را به «قلمروی از انسجام فضایی - مکانی از دو یا چند دولت» تعریف می‌کند.^۷ کانتوری و اشپیگل معتقدند که منطقه «ناحیه‌ای از جهان است که کشورهای عضو آن از نظر جغرافیایی به یکدیگر

^۵ - مایکل مان، "آیا جهانی شدن توسعه‌ی دولت ملی را پایان بخشیده است؟"، مجله برداشت دوم، سال اول، شماره ۲، (تابستان ۱۳۸۲)، ص ۳۶.
^۶ - دیوید ای لیک، پاتریک ام مورگان، نظم‌های منطقه‌ای؛ امنیت‌سازی در جهانی نوین، ترجمه: سید جلال دهقانی فیروزآبادی، (تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۱)، ص ۴۷.

نزدیک و از نظر خارجی میان آنها روابط متقابل برقرار است». در تعریف دیگری آنها منطقه را این گونه تعریف می‌کنند: «یک دولت یا مجموعه‌ای از دو یا چند دولت نزدیک و متقابل که پیوندهای قومی، زبانی، فرهنگی، اجتماعی و تاریخی مشترک داشته باشند و گاه حس هویت آنها در اثر اعمال و گرایش‌های دولت خارج از منطقه تقویت گردد».^۸

سیاست خارجی: در مطالعه سیاست خارجی می‌توان میان سیاست خارجی به عنوان یک ابزار تحلیل و شناخت و سیاست خارجی به عنوان یک اقدام و رفتار تمایز قائل شد. سیاست خارجی به مفهوم اول به تشریح، توصیف، شناخت و به طور کلی به تجزیه و تحلیل رفتار خارجی کشورها در محیط بین‌الملل اشاره دارد. سیاست خارجی در معنای دوم «جهتی است که یک دولت در محیط بین‌المللی بر می‌گزیند و در آن از خود تحرک نشان می‌دهد و نیز شیوه نگرش دولت را نسبت به جامعه بین‌المللی گویند».^۹

۷. بررسی ادبیات پژوهش:

۱. کتاب سیاست خارجی ایران در پرتو تحولات منطقه‌ای (۲۰۰۱ - ۱۹۹۹) نوشته امیر محمد حاجی یوسفی، با استمداد از چارچوب نظری واقع‌گرایی ساختاری کنت والتز و اصلاح آن به وسیله نظریه هربرت هسنس به تجزیه و تحلیل تاثیر تحولات منطقه‌ای در فاصله سال‌های ۲۰۰۱ - ۱۹۹۹ می‌پردازد. نویسنده در این کتاب استدلال می‌کند که فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱ و در نتیجه پایان نظام دوقطبی موجب تغییراتی در سیاست خارجی ایران گردید. مطابق نظریه واقع‌گرایی ساختاری تغییر در نظام بین‌الملل موجب تغییر در رفتار دولت‌ها می‌گردد و این پژوهش به دنبال آن است که با بررسی این تغییر در مناطق هم‌جوار ایران پیامدهای امنیتی آن را برای ایران مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. در این کتاب ویژگی‌های مناطق موجود در محیط ایران در سه قالب: نخست، مبانی و توزیع قدرت؛ دوم، منابع داخلی منازعه و سوم، الگوی منازعه و همکاری مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد و پیامدهای آنها برای ایران تشریح می‌شود.

^۷ - بری یوزان، اولی ویور و باب دویلند، چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت، ترجمه: علیرضا طیب، (تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۶)، ص ۴۱.

^۸ - جهانگیر کرمی، "تاثیر محیط امنیتی منطقه‌ای بر سیاست دفاعی دولت‌ها"، مجله سیاست دفاعی، شماره ۳۴، (بهار ۱۳۸۰)، ص ۴۹.

^۹ - سید عبدالعلی قوام، اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل، (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۰)، ص ۱۰۲.

۲. رساله دکتری رابطه ساختار و کارگزار: چارچوبی برای مطالعه سیاست خارجی ایران نوشته محمد ستوده آرانی، که در آن نویسنده با استفاده از نظریه ساخت‌گرایی آنتونی گیدنز یا آنچه در روابط بین‌الملل به سازه‌نگاری معروف است، به مطالعه‌ی سیاست خارجی ایران و نحوه‌ی تعامل آن با ساختار نظام بین‌الملل می‌پردازد. نویسنده ابتدا چارچوب نظری ساختار - کارگزار را از لحاظ هستی‌شناختی، روش‌شناختی و شناخت‌شناسی مورد بررسی قرار می‌دهد و سپس استدلال می‌کند که مفاهیم و چارچوب تحلیلی این نظریه به دلیل اینکه به نقش ساختار در شکل‌دهی به رفتار سیاست خارجی دولت‌ها، از خصوصیات و اثر تعیین‌کننده کارگزار بر ساختار غفلت نمی‌ورزند و رابطه ساختار - کارگزار را تعاملی در نظر می‌گیرند، می‌تواند روش کارآمدی برای تجزیه و تحلیل سیاست خارجی ایران باشد. نویسنده در ادامه ضمن تاکید بر اهمیت ایده‌ها و ارزش‌ها در سیاست خارجی ایران، علل تحول در رفتار سیاست خارجی ایران را در عوامل داخلی و خارجی مانند ساختار نظام بین‌الملل، جهانی‌شدن و سیاست‌های تعدیل اقتصادی مورد بررسی قرار می‌دهد.

۳. رحمان قهرمان‌پور در مقاله‌ای تحت عنوان ایران و آمریکا، ضرورت آمادگی برای مواجهه با سناریوی برخورد بزرگ با اشاره به سیاست‌های آمریکا در مورد ایران به خصوص بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی معتقد است که آمریکا برای تامین منافع خود در خاورمیانه مستلزم آن است که قدرت هژمون در منطقه ظهور نکند، لذا کشورهایی مانند ایران و عراق که امکان تبدیل شدن به هژمون در منطقه را دارند تهدید اساسی برای آمریکا محسوب می‌شوند. وی در این زمینه فرضیات و تحلیل‌هایی ارائه می‌دهد که به دلیل آینده‌نگری و توجه صرف به ساختار دارای ابهام می‌باشد.

۴. انوشیروان احتشامی و محجوب زویری در کتابی تحت عنوان **Iran and Rise of Its Neoconservatives: The Politics of Tehran's Silent Revolution**، ضمن پرداختن به موضوع تغییر در سیاست خارجی دولت نهم و مواضع آن در قبال کشورهای منطقه که نگرانی‌هایی را برای کشورهای عرب منطقه به وجود آورد، گزینه‌هایی را برای حمله احتمالی آمریکا به جمهوری اسلامی ایران مطرح کرده است. این کتاب به دلیل اختلاط زمینه گفتمانی و عینی تحلیل سیاست خارجی و همچنین پرداختن به زمینه تغییر، دارای کاستی‌هایی می‌باشد.

۸. روش گردآوری و تحلیل داده ها برای اجرای پژوهش

روش بررسی موضوع تحلیل تاریخی است که در آن با استناد به رویدادهای تاریخی، تحلیل اسناد رسمی دولتها و روندهای سیاسی منطقه سعی در تجزیه و تحلیل موضوع می‌گردد. داده‌های این پژوهش نیز از طریق منابع کتابخانه‌ای و جستجوی اینترنتی انجام شده است.

۹. نقطه تمرکز پژوهش

همان طور که از عنوان پایان نامه بر می‌آید نقطه تمرکز پژوهش از لحاظ جغرافیایی بر روی منطقه‌ی خاورمیانه به عنوان منطقه‌ای امنیتی که کانون منازعات و تنش‌ها است، می‌باشد. از بعد زمانی نیز تاکید آن بیشتر بر روی موضع‌گیری‌ها و سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا در منطقه پس از ۱۱ سپتامبر می‌باشد. به این معنی که سعی بر آن شده تا آخرین تحولات منطقه تا زمان نگارش پژوهش مد نظر قرار گیرد.

۱۰. هدف پژوهش

آنچه که در این پژوهش در پی آن هستیم بررسی و ارائه‌ی تحلیلی علمی از تاثیرگذاری سیاست خارجی ایران بر روی محیط امنیتی منطقه خاورمیانه به منظور طرح درکی بهتر از ابزارهای موجود جمهوری اسلامی ایران برای دستیابی به منافع ملی خود می‌باشد. هدف دیگر این پژوهش یافتن جایگاه ایران در فرآیند شکل‌گیری محیط امنیتی خاورمیانه و تاثیر آمریکا بر این فرایند است. و نیز ارائه‌ی پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد می‌باشد.

۱۱. ساماندهی پژوهش

این پژوهش از شش فصل به شرح ذیل تشکیل گردیده است:

فصل اول: کلیات پژوهش

فصل دوم: چارچوب نظری

فصل سوم: محیط امنیت منطقه خاورمیانه

فصل چهارم: سیاست خارجی جمهوری اسلامی

فصل پنجم: ایران سیاست خاورمیانه‌ای ایالات متحده آمریکا جمع‌بندی و بررسی سیاست‌های جمهوری

اسلامی ایران بر محیط امنیت خاورمیانه

فصل ششم: محیط امنیتی خاورمیانه: سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا

فصل دوم: چارچوب نظری